

De eerste mens

Zie hem daar staan, op een door rivieren omgeven heuveltop waarachter goudkleurige regenbogen en stralende sterren: die eerste mens op een schilderij van Aàron Douglas. Adem ingeblazen, kijkt hij verwachtingsvol naar boven, waar een zich terugtrekkende goddelijke hand nog net zichtbaar is. God heeft zijn schepping voltooid, maar voor de mens moet alles nog beginnen. Hij is alleen nog maar potentie, mogelijkheid. Geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, is het nu aan hem om die gelijkenis waar te maken. Roeping, opdracht en zegen. Dat wordt een lange weg. Van zoeken, vinden, verdwalen, vallen, opstaan, en opnieuw. En weer opnieuw.

Precies dat laatste is volgens de Amerikaans-joodse filosofe Hannah Arendt onze kern, ons talent. Wij zijn van nature opnieuw beginners. Zij noemt daarom de mens ook geen sterfelijk maar een geboortelijk wezen. Na die eerste geboorte, die eerste ingeblazen adem, volgen er ons leven lang, als het goed is, tweede geboortes, nieuwe ademtochten. En die tweede geboortes kunnen vele vormen aannemen.

Eens maakte ik een serie interviews met mensen die hun koers in het bestaan drastisch hadden verlegd, soms noodgedwongen, soms uit eigen keuze. Een moeder vertelde hoe ze haar weg had moeten vinden na de zelfgekozen dood van twee van haar drie kinderen, een gehandicapte worstelaar verhaalde over zijn vlucht uit Iran tijdens de Paralympics in Assen en zijn keuze voor het Nederlandschap, een alcoholist blikte terug op zijn leven met drank, zijn opname in een kliniek en zijn directeurschap van diezelfde kliniek. Zo grondig en groot kan opnieuw beginnen zijn. Maar ook zo klein als: het geroddel over die lastige collega achterwege laten, vaker van je laten horen aan die zieke vriend, ophouden met dat oeverloze gemopper, het half lege glas omvormen tot een half vol glas.

Opnieuw beginnen is breken met het oude wanneer dat bewegingloos, bitter, zelfgenoegzaam of ziek maakt, van koers veranderen als je weg naar de afgrond leidt, op je schreden terugkeren naar lavende bronnen wanneer je uitgedroogd raakt, of gewoon een volgende stap zetten op die lange levensweg. Opnieuw beginnen vanuit het wenkende visioen van de mens die we willen worden; de zwaartekracht van het verleden overwinnen; boetsen en beitelten aan onszelf zodat we steeds vaker - in glimpen en flitsen,- een heel klein beetje- gelijkenis vertonen met het beeld van die Ene. Niemand is in dat opzicht ooit klaar, En hoe moe je ook kunt worden van de gedachte aan een nieuw begin, klein of groot, stel het niet uit, aarzel niet, denk niet, dat komt morgen wel. Juist omdat we sterfelijk zijn moeten we ons geboortelijk vermogen ten diepste benutten.

Een Amerikaanse verpleegster die jarenlang aan het bed zat van terminale patiënten, ontdekte dat er in de verhalen die mensen haar in hun laatste dagen opbiechtten een patroon zat. Tot haar verrassing bleken de meesten, terugblikkend op hun leven, vergelijkbare gevoelens van spijt te hebben. Zij stelde- op zijn overzichtelijk Amerikaans- een top tien van spijtbetuigingen samen. Ik licht er een paar uit. 'Ik heb mijn dromen niet waar durven maken.' 'Ik had vaker mijn liefde moeten uitspreken.' 'Ik had mijn conflicten moeten oplossen'. De meest opvallende vond ik: 'Ik wou dat ik eerder had begrepen, dat geluk een keuze is'.

Deze laatste spijtbetuiging is van een andere aard dan de drie daarvoor. Het betreft niet een handeling maar een houding. Het is geen makkelijke uitspraak van een succesvolle goeroe maar een gemeenschappelijke ervaring van mannen en vrouwen op de drempel van de dood. Het is een zin die ik mensen midden in hun leven zelden heb horen uitspreken, "Ik wou dat ik eerder had begrepen dat geluk een keuze is". Intrigerend.

Wat ik overigens in het rijtje miste was de uitspraak: 'Ik had meer willen bijdragen aan een betere wereld'. Want daarmee verbindt Hannah Arendt het steeds opnieuw beginnen uitdrukkelijk wel. Het gaat niet alleen over het stap voor stap meer mens worden, maar ook over het beetje bij beetje de wereld tot een rechtvaardiger plaats maken. Haar verzachten en verlichten. Niets hoeft te blijven zoals het is. Ik niet, jij niet, wij niet, de wereld niet.

En daar waar de wereld in beeld komt, komt een tweede joodse denker in beeld. Net als Hannah Arendt gevlucht voor de nazi's en net als zij vervuld van de gedachte van het nieuwe begin. De mystieke marxist Ernst Bloch. Hij verbindt beginnen met een ander begrip; hoop. Poëtisch filosoof als hij is, schuwt hij grote woorden niet. Met vervoering praat hij over de hartstocht van de hoop die mensen breder maakt. In *Das Prinzip Hoffnung*, zijn magnum opus, behandelt hij het hele denkbare utopisch universum, van kleine dagdromen tot wijds vergezichten tot nuchtere maatschappelijke projecten. Door het drie delen dikke werk heen zingt het: "De mens is niet, de mens wordt", en: "Wees realistisch, denk het onmogelijke". Bloch had niet misstaan op de Parijse barricaden van '68. Zijn filosofie is een echo van het visioen van de bijbelse profeten. Hopen, dromen, verlangen zetten ons aan tot het verleggen van onze grenzen. De geschiedenis van de mensheid is één grote grensoverschrijding, gericht op een doel dat gloort aan de horizon. In de taal van Bloch, het rijk van de mens, in de taal van de bijbel, het koninkrijk van God. Een wereld zonder vervreemding, geweld of onrecht, een wereld van harmonie en heelheid. Die wereld is 'het eigenlijke', zegt Bloch, in de joodse mystiek aangeduid met het woord jichoed. Dat 'eigenlijke' wacht nog, zegt Bloch. Waarop wacht het? Op ons, om gerealiseerd te worden.

Is het niet blasfemisch om een in wereld die zo geladen is met geweld, waarin onthoofdingen, verkrachtingen, verdrinkingen aan de orde van de dag zijn, te praten over dat 'eigenlijke', dat aardse paradijs dat wacht om door ons gerealiseerd te worden? Nee, het is niet blasfemisch, het is noodzakelijk. Het onderscheid tussen de wereld zoals die is en zoals die zou moeten zijn, is het belangrijkste onderscheid dat we ooit hebben gemaakt. Het is de basis van alle ethiek. Menselijk zijn betekent dat je weigert de wereld als onveranderlijk te beschouwen. Dat je gelooft in de mogelijkheid van herstel van heelheid, "een wereld nieuw" "deze wereld omgekeerd".

Laten we nog even terugkeren naar die eerste mens op het schilderij van Aäron Douglas. Die verwachtingsvolle nieuw beginner. Wij zijn als die eerste mens. Ook wij zijn begonnen als potentie. Ook wij zijn geschapen met een doel en een richting. Ook in ons besloten ligt dat liefdevolle, harmonieuze, rechtvaardige "eigenlijke". Waarvan we, mogen we hopen, zoveel mogelijk ontsloten en geleefd hebben wanneer ons laatste uur aanbreekt. Zodat we zonder spijt de dood in de ogen kunnen zien. Omdat we de moed hadden om steeds opnieuw te beginnen. Omdat we leefden en liefhadden wat we konden. Omdat we al vroeg hadden begrepen dat geluk een keuze is.

Geluk een keuze..... mag ik dat tegen iemand zeggen? Nee, dat mag ik tegen niemand zeggen. Niet tegen de vriendin die diep degressief is, niet tegen de Syrische vluchteling die ontheemd door de woestijn doolt, niet tegen die collega die met frisse tegenzin de dagen doorploegt. Nee, je mag het niet zeggen wanneer je onder geluk verstaat: voorspoed, persoonlijk welbevinden. Dat is lang niet altijd een keuze.

Maar is dat wel het geluk waarover die terminale patiënten spraken? Voor mijn gevoel doelden ze op een ander geluk. Op geluk dat voortvloeit uit het waarmaken van die roeping, die opdracht maar ook die zegen waarmee dat verhaal van de eerste mens begon. Waarmee al onze verhalen zijn begonnen. Mens worden naar zijn beeld en gelijkenis. Genadig, erbarmend, trouw, rechtvaardig. Je bestemming waarmaken. Mag je van die vorm van geluk zeggen dat het een keuze is? Ook al razen de stormen over je hoofd en nestelen de kraaien zich in je haren? Ik denk het. Want het is een geluk dat dieper, hoger reikt dan voorspoed of persoonlijk welbevinden. Toch zal ik het niet tegen u zeggen. Maar misschien kan ieder voor zich hier, vandaag, op dit moment bij zichzelf te rade gaan, of hij of zij voor die vorm van geluk zou kunnen kiezen. Met het troostrijke idee in het achterhoofd dat, als we struikelen en vallen opnieuw kunnen beginnen. Steeds opnieuw. Met onszelf en met de wereld. Want leven is opnieuw beginnen. Hoopvoller kan het bijna niet. Zo moge het zijn in deze donkere dagen.

Colet van der Ven

Gelezen: Genesis 2, 5-7.